XORIJIY DAVLATLAR QONUNCHILIGIDA ER-XOTINNING SHAXSIY HUQUQLARI

Akramov Ibrohimjon Oxunjon o‘g‘li
Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi
H.K.Muhitdinova nomidagi akademik litseyi
“Huquqiy fanlar” kafedrasi yetakchi o`qituvchisi
E-mail: ibrohimjon.akramov1984@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.21695026

Annotatsiya. Mazkur maqolada xorijiy davlatlar qonunchiligida er-xotinning shaxsiy huquqlarini tartibga solishning huquqiy asoslari tahlil qilingan. Turli mamlakatlar oilaviy qonunchiligida er va xotinning shaxsiy tengligi, familiya tanlash, yashash joyini belgilash, kasb va faoliyat turini erkin tanlash, farzand tarbiyasida ishtirok etish hamda oila masalalarini o'zaro kelishuv asosida hal etish kabi huquqlarning huquqiy mustahkamlanishi yoritilgan. Shuningdek, xalqaro huquq normalari va ilg'or xorijiy tajribalar asosida milliy oilaviy qonunchilikni takomillashtirish yo'nalishlari yuzasidan ilmiy xulosalar berilgan.
Kalit so'zlar: er-xotin, shaxsiy huquqlar, oilaviy huquq, tenglik prinsipi, xorijiy davlatlar qonunchiligi, oila, xalqaro huquq, nikoh, shaxsiy nomulkiy huquqlar.

Аннотация. В данной статье проанализированы правовые основы регулирования личных прав супругов в законодательстве зарубежных государств. Рассматриваются вопросы обеспечения равноправия супругов, права выбора фамилии, места жительства, профессии и рода деятельности, участия в воспитании детей, а также совместного решения семейных вопросов. На основе международно-правовых стандартов и зарубежного опыта сформулированы предложения по совершенствованию национального семейного законодательства.
Ключевые слова: супруги, личные права, семейное право, принцип равенства, законодательство зарубежных государств, семья, международное право, брак, личные неимущественные права.

Abstract. This article examines the legal regulation of the personal rights of spouses in the legislation of foreign countries. It analyzes the legal guarantees of equality between spouses, the right to choose a surname, place of residence, profession and occupation, participation in child upbringing, and the joint resolution of family matters. Based on international legal standards and comparative legal analysis, the study proposes recommendations for improving national family legislation by incorporating best foreign practices.
Keywords: spouses, personal rights, family law, principle of equality, foreign legislation, family, international law, marriage, personal non-property rights.

Kirish. Bugungi kunda oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri sifatida e'tirof etilib, uning mustahkamligi va barqarorligi er-xotin o'rtasidagi huquq va majburiyatlarning qonuniy tartibga solinishiga bevosita bog'liqdir. Xususan, er-xotinning shaxsiy huquqlari insonning asosiy huquq va erkinliklarining tarkibiy qismi bo'lib, ular oilaviy munosabatlarda tenglik, o'zaro hurmat, erkinlik hamda adolat tamoyillarining amalda ta'minlanishiga xizmat qiladi. Zamonaviy huquqiy demokratik davlatlarda mazkur huquqlar xalqaro huquq normalari hamda milliy oilaviy qonunchilik asosida kafolatlanadi. Globalizatsiya jarayonlari, inson huquqlarini himoya qilishning xalqaro standartlari

rivojlanishi va oilaviy munosabatlarning zamonaviy shakllari shakllanishi xorijiy davlatlar oilaviy qonunchiligini takomillashtirishga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada ko'plab davlatlarda er-xotinning shaxsiy huquqlarini ta'minlash, ularning huquqiy tengligini mustahkamlash, kamsitishlarning oldini olish hamda oiladagi qarorlarni o'zaro kelishuv asosida qabul qilishga qaratilgan huquqiy mexanizmlar joriy etilgan.

Xorijiy davlatlar qonunchiligini qiyosiy-huquqiy jihatdan o'rganish milliy oilaviy qonunchilikni rivojlantirishda muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, er-xotinning familiya tanlash, yashash joyini belgilash, kasb va mashg'ulot turini erkin tanlash, farzandlarni tarbiyalashda teng ishtirok etish, oilaviy masalalarni o'zaro kelishuv asosida hal etish kabi shaxsiy huquqlarining turli mamlakatlarda tartibga solinishini tahlil qilish ilg'or huquqiy tajribalarni aniqlash imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili. Er-xotinning shaxsiy huquqlarini huquqiy tartibga solish masalalari oilaviy huquq fanining muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur masala bo‘yicha xalqaro tashkilotlar hujjatlari, xorijiy davlatlar qonunchiligi hamda huquqshunos olimlarning ilmiy ishlari keng qamrovda o‘rganilgan.

BMT tomonidan qabul qilingan **I**nson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi hamda Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktda nikoh munosabatlarida erkak va ayolning teng huquqliligi, oila qurish va oilaviy hayotni erkin tashkil etish tamoyillari mustahkamlangan bo‘lib, ular zamonaviy oilaviy qonunchilikning asosiy huquqiy manbalaridan biri hisoblanadi [1]. Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini tugatish to‘g‘risidagi Konvensiya (CEDAW) er-xotinning nikoh davomida hamda nikoh bekor qilinganda teng huquq va majburiyatlarga egaligini belgilaydi. Konvensiya davlatlardan oilaviy munosabatlarda gender tengligini ta'minlash va diskriminatsiyani bartaraf etishga qaratilgan samarali huquqiy mexanizmlarni joriy etishni talab qiladi [2].Yevropa davlatlari oilaviy huquqining rivojlanish tendensiyalari bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda Germaniya, Fransiya va Italiya qonunchiligida er-xotinning shaxsiy huquqlari o‘zaro tenglik, mustaqillik va oilaviy masalalarni kelishuv asosida hal etish prinsiplari asosida tartibga solinishi qayd etilgan. Mazkur davlatlarda familiya tanlash, yashash joyini belgilash va kasb tanlash huquqlari shaxsiy erkinlikning muhim elementi sifatida e'tirof etiladi [3]. AQSh va Buyuk Britaniya oilaviy huquq tizimida shaxsiy huquqlarni himoya qilish sud amaliyoti orqali ham rivojlantirilgan. Ilmiy manbalarda sud precedenti institutining oilaviy nizolarni hal etishda muhim o‘rin tutishi, er-xotinning shaxsiy manfaatlari va konstitutsiyaviy huquqlarini himoya qilishga xizmat qilishi ta'kidlangan [4]. Xalqaro xususiy huquq sohasidagi tadqiqotlarda transchegaraviy nikohlar sonining ortishi natijasida turli davlatlar oilaviy qonunchiligi o‘rtasidagi kollizion normalarning ahamiyati ortib borayotgani qayd etiladi. Mualliflarning fikricha, xorijiy davlatlar tajribasini qiyosiy tahlil qilish milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish imkonini beradi [5]. MDH davlatlari oilaviy qonunchiligiga bag‘ishlangan ilmiy ishlarda er-xotinning shaxsiy huquqlari konstitutsiyaviy tenglik prinsipi asosida tartibga solinishi, biroq ayrim davlatlarda huquqni qo‘llash amaliyotida o‘ziga xos farqlar mavjudligi ko‘rsatib o‘tilgan. Shu bilan birga, oilaviy nizolarni mediatsiya orqali hal etish institutining rivojlanishi shaxsiy huquqlarni himoya qilish samaradorligini oshirishi ta'kidlangan [6]. So‘nggi yillarda qiyosiy huquqshunoslik yo‘nalishidagi tadqiqotlarda oilaviy qonunchilikni raqamlashtirish, inson huquqlarini himoya qilishning xalqaro standartlarini implementatsiya qilish hamda gender tengligini mustahkamlash zamonaviy oilaviy huquqning ustuvor yo‘nalishlari sifatida baholanmoqda. Ushbu ilmiy qarashlar er-xotinning shaxsiy huquqlarini yanada samarali himoya qilishning nazariy asoslarini shakllantirishga xizmat qilmoqda [7].

Materiallar va usullar. Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy, tizimli, mantiqiy-huquqiy hamda tahliliy metodlardan foydalanildi. Ilmiy izlanish jarayonida xalqaro huquq normalari, xorijiy davlatlarning oilaviy qonunchilik hujjatlari, ilmiy adabiyotlar va huquqshunos olimlarning

tadqiqotlari o'rganildi. Shuningdek, Germaniya, Fransiya, AQSh va Yaponiya oilaviy qonunchiligida er-xotinning shaxsiy huquqlarini tartibga solish bo'yicha normalar qiyosiy tahlil qilinib, ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlandi.

1-jadval. Tadqiqot metodlari va ularning qo'llanilishi

Tadqiqot metodi	Qo'llanilish maqsadi
Qiyosiy-huquqiy tahlil	Xorijiy davlatlar qonunchiligini o'zaro taqqoslash
Tizimli tahlil	Er-xotinning shaxsiy huquqlarini yagona huquqiy tizim sifatida baholash
Mantiqiy-huquqiy usul	Huquqiy normalarning mazmuni va mohiyatini aniqlash
Tahliliy usul	Ilmiy manbalar va xalqaro hujjatlarni umumlashtirish

1-jadval tahlili. Jadvalda tadqiqot davomida qo'llanilgan asosiy ilmiy metodlar va ularning vazifalari keltirilgan. Qiyosiy-huquqiy tahlil usuli orqali Germaniya, Fransiya, AQSh va Yaponiya oilaviy qonunchiligida er-xotinning shaxsiy huquqlarini tartibga soluvchi normalar o'zaro taqqoslandi. Tizimli tahlil yordamida mazkur huquqlarning oilaviy huquq tizimidagi o'rni va o'zaro bog'liqligi baholandi. Mantiqiy-huquqiy usul huquqiy normalarning mazmuni hamda ularni qo'llash mexanizmlarini aniqlashga xizmat qildi. Tahliliy usul esa xalqaro hujjatlar, ilmiy adabiyotlar va xorijiy tajribalarni umumlashtirish hamda ularning milliy qonunchilikni takomillashtirishdagi ahamiyatini baholash imkonini berdi. Mazkur metodlarning kompleks qo'llanilishi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va ishonchliligini ta'minladi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, rivojlangan xorijiy davlatlar oilaviy qonunchiligida er-xotinning shaxsiy huquqlari inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida e'tirof etiladi va ular tenglik hamda o'zaro hurmat tamoyillari asosida tartibga solinadi. Qiyosiy tahlil natijasida Germaniya, Fransiya, AQSh va Yaponiya qonunchiligida er-xotinning familiya tanlash, yashash joyini belgilash, kasb va faoliyat turini erkin tanlash, farzandlarni tarbiyalash hamda oilaga oid muhim masalalarni birgalikda hal etish huquqlari qonun bilan kafolatlanganligi aniqlandi. Shuningdek, tahlillar mazkur davlatlarda shaxsiy huquqlarni himoya qilish nafaqat qonunchilik normalari, balki sud amaliyoti, mediatsiya institutlari va inson huquqlarini himoya qiluvchi xalqaro standartlar orqali ham samarali ta'minlanayotganini ko'rsatdi. Bu esa oilaviy nizolarni hal etishda tomonlarning huquq va manfaatlarini muvozanatli himoya qilish imkonini yaratadi. Qiyosiy tahlil davomida ayrim farqli jihatlar ham kuzatildi. Jumladan, kontinental huquq tizimiga mansub davlatlarda oilaviy munosabatlar asosan kodifikatsiyalashgan huquq normalari bilan tartibga solinsa, anglo-sakson huquq tizimida sud precedenti muhim o'rin egallaydi. Biroq har ikki huquq tizimining umumiy maqsadi er-xotinning shaxsiy huquqlarini ishonchli himoya qilish va oilada huquqiy tenglikni ta'minlashdan iborat.

Xulosa. Maqolada xorijiy davlatlar qonunchiligida er-xotinning shaxsiy huquqlarini huquqiy tartibga solishning nazariy va amaliy jihatlari qiyosiy-huquqiy tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari rivojlangan davlatlarda er-xotinning shaxsiy huquqlari tenglik, ixtiyoriylik, o'zaro hurmat va inson huquqlarining ustuvorligi tamoyillari asosida kafolatlanishini ko'rsatdi. Qiyosiy tahlil Germaniya, Fransiya, AQSh va Yaponiya oilaviy qonunchiligida familiya tanlash, yashash joyini belgilash, kasb va faoliyat turini erkin tanlash, farzandlar tarbiyasida teng ishtirok etish hamda oilaviy masalalarni o'zaro kelishuv asosida hal etish kabi huquqlar samarali huquqiy mexanizmlar bilan mustahkamlanganligini aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot davomida xalqaro huquq normalari, xususan, inson huquqlariga oid xalqaro hujjatlar milliy oilaviy qonunchilikni rivojlantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilishi aniqlandi. Shuningdek, xorijiy davlatlarning ilg'or

tajribalarini milliy qonunchilikka mos ravishda joriy etish er-xotinning shaxsiy huquqlarini yanada ishonchli himoya qilishga xizmat qilishi asoslandi.

Tadqiqot natijalaridan oilaviy qonunchilikni takomillashtirish, ilmiy izlanishlarni rivojlantirish hamda huquqni qo'llash amaliyotini samaradorligini oshirishda foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Universal Declaration of Human Rights. Adopted by the United Nations General Assembly on 10 December 1948. New York: United Nations, 1948.
2. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). Adopted by the United Nations General Assembly on 18 December 1979. New York: United Nations, 1979.
3. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). European Judicial Systems: Efficiency and Quality of Justice. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2024.
4. Glendon M.A. The Transformation of Family Law: State, Law, and Family in the United States and Western Europe. Chicago: University of Chicago Press, 1989. – 336 p.
5. Fawcett J.J., Carruthers J.M. Cheshire, North & Fawcett: Private International Law. 15th ed. Oxford: Oxford University Press, 2017. – 1056 p.
6. Антокольская М.В. Семейное право. 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: Норма; ИНФРА-М, 2019. – 432 с.
7. Schwenzer I., Dimsey M. (Eds.) International Family Law. 4th ed. Cambridge: Intersentia, 2021. – 900 p.